

5. Sh.T.Xo'jaev Insektitsid, akaritsid, biologik faol moddalar va fungitsidlarni sinash bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar (II-nashr). – Toshkent: Kom-DAR, 1994 - 2004. –B.103.
6. V.V.Yaxontov O'rta Osiyo qishloq xo'jaligi ekinlari va mahsulotlarini zararkunandalari va ularga qarshi kurash choralari Toshkent 1962 – 311-312 b
7. Abbot W.S. A method of computing the effectiveness of an insecticide // J. Econ. Entomol. – Vol. 18. – 1925. - N3. – rr. 265-267.

UO'T: 937.64+632.7

TOMATDOSH EKINLAR AGROBIOSENOZIDA UCHRAYDIGAN LEPIDOPTERA TURKUMI VAKILLARI

Dehqonova Dildoraxon Kamolidin qizi,
Andijon Qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti doktoranti.

Anatatsiya: Maqolada 2021 yil davomida olib borilgan ilmiy tadqiqot natijalari yoritilgan. Unga ko'ra, Tomatdosh ekinlar agrobiosenozida uchraydigan Lepidoptera turkumi vakillarning asosiy 5 ta turlari xisobga olingan. Tomatdosh ekinlar agrobiosenozida zararkunandalarning populyasiyalarini rivojlanishi, shuningdek, ularni oziqa zanjiri shakillanishida Tomatdosh ekinlarning ahamiyati bo'yicha olib borilgan ilmiy ishlar yuzasidan qisqacha ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Agrobiosenoz, Lepidoptera, zararkunanda, zararlanish, ozuqa zanjiri, populyatsiya, rivojlanish, pushtdorlik.

Аннотация: В статье описаны результаты научных исследований, проведенных в 2021 году. Соответственно рассмотрено 5 основных видов семейства Lepidoptera, встречающихся в агробиоценозе посевов томатов. Предоставлена краткая информация о научных исследованиях развития популяций вредителей в агробиоценозах посевов томатов, а также роли посевов томатов в формировании их пищевых цепей.

Ключевые слова: Агробиоценоз, чешуекрылые, вредитель, наносит ущерб, пищевая цепочка, популяция, разработка, плодородие.

Annotation: The article describes the results of scientific research conducted in 2021. According to it, 5 main species of the family Lepidoptera, which occur in the agrobiocenosis of Tomato crops, are taken into account.

Keywords: Agrobiocenosis, Lepidoptera, pest, damage, food chain, population, development, fertility.

Kirish. Bugungi kunda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan birga uning zararli organizmlardan himoya qilish, ekologik toza usullarini ishlab chiqish va resurstejamkor texnologiyalardan foydalangan holda xalqimizni ekologik toza qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan ta'minlash o'ta dolzarb bo'lib hisoblanadi. Mamlakatimiz dunyo bo'yicha qishloq xo'jaligi ekinlarini biologik himoya qilish sohasi bo'yicha yuqori o'rinlarda turadi. Bu sohada ko'plab yutuqlarga erishilganligiga qaramay hali ham qishloq xo'jaligi ekinlarining hosilini zararli organizmlar ta'siridan ko'p qismi nobud bo'lmoqda. Chunki zararli organizmlar ularning tabiiy entomofaglariga qaraganda tabiiy omillarga chidamli va mavsumda ularning o'lish sonidan tug'ilish va rivojlanish soni yuqori bo'lishi olimlar tomonidan aniqlangan.

Jahon olimlarining adabiyot ma'lumotlariga qaraganda qishloq xo'jaligi ekinlarida 70 mingga yaqin turdagi zararkunanda organizmlar uchraydi va zarar keltiradi.

Shu o'rinda rivojlangan davlatlarda qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish va ularni turli zararli organizmlardan himoya qilishning eng maqbul usullaridan foydalaniladi. Biologik usulda yetishtirilgan mahsulot bahosi savdo rastalarida haridorligi bilan ham ajralib turadi. O'zbekistonda ham so'ngi yillarda ekologik sof, biologik usulda zararli organizmlardan himoya qilingan ya'ni kimyoviy ishlovsiz o'stirilgan mahsulotlar yetishtirilish katta mashtablarda olib borilmoqda. Chunki inson uchun sog'liqdan ham qadri narsa yo'q.

1.rasm. Pomidorni pomidor kuyasi (*Tuta absoluta*) bilan zararlangan barg va pomidor mevasi.

Har qanday o'z sog'ligiga befarq bo'lmagan hozirgi davr insoni kimyoviy moddalarga to'la bo'lgan tovarni sotib olishni hohlamaydi va u qanchalik qimmat bo'lmasin tabiiy usuldan o'stirilgan meva-sabzavotlarni harid qiladi. Bizning tajribamiz

maqsadi tomatdosh ekinlarni zararkunandalardan himoya qilishda ekologik himoyalangan usullardan foydalanilgan holda ijobiy tavsiyalar berish maqsadida ilmiy ishlanmalar ustida tadqiqotlar olib bormoqdamiz.

Ilmiy tadqiqotlarimizni dastlabki bosqichini Andijon viloyatining (1-jadval) turli xududlaridagi Tomatdosh ekinlar agrobiosenozida uchraydigan Lepidoptera turkumining asosiy oila vakillarini xisobga olish hamda sistematik tahlil qilish bo'yicha ustozlarimiz bilan birga ilmiy izlanishlar olib bordik.

**Andijon viloyati Tomatdosh ekinlar agrobiosenozida uchraydigan
Lepidoptera turkumining asosiy oila vakillari va turlari
(Andijon viloyati 2021 y)**

№	Tunlamning lotincha nomi	Tunlamning o'zbekcha nomi	Zararlanish darajasi
Noctuidae oilasi			
1.	<i>Helicoverpa armigera</i> Hbn	Go'za tunlami (ko'sak qurti)	++
2.	<i>Agrotis segetum</i> Den	Kuzgi tunlam (ildiz qurti)	++
3.	<i>Agrotis exclamation</i> L	Undov tunlami	+
Gelechiidae oilasi			
4.	<i>Phthorimaca operculella</i>	Kartoshka kuyasi	++
5.	<i>Tuta absoluta</i>	Pomidor kuyasi	+++

Izoh: Zararlanish darajasi (+++) ko'p, (++) o'rtacha, (+) kam

Bizning ilmiy ishimiz Tomatdoshlar oilasi biosenozida uchrovchi Lepidoptera turkumi vakillari zarari va ularga qarshi mikro biologik preparatlarni sinovdan o'tkazish hamda tomatdosh ekinlarini biologik usulda himoya qilishga asoslangan.

Biz o'z tadqiqot ishlarimizni 2021-yildan buyon Andijon viloyati Andijon tumanida joylashgan Sabzavotchilik, poliz ekinlari va kartoshkachilik ilmiy tadqiqot instituti Andijon stansiyasiga qarashli ekin maydonlarida olib bormoqdamiz. Tajriba tizimi 4 ta variant va 4 ta qaytariqdan iborat.

1-jadval.

Xulosa. Yuqorida olib borilgan ilmiy izlanishlardan shu ma'lum bo'ldiki, 2021- yilda tadqiqot maydonimizga ekilgan tomatdosh ekinlarda Lepidoptera turkumiga mansub zararkunanda hashoratlardan kuzgi tunlam, g'o'za tunlami, undov tunlami, kartoshka kuyasi, pomidor kuyasi kabi zararkunandalar uchradi va jiddiy zarar yetkazdi.

Tajriba maydonimizda ekilgan tomatdosh ekinlarga Noctuidae oilasi vakillaridan g'o'za tunlami hamda Gelechiidae oilasi vakillarida pomidor kuyasi ko'p zarar yetkazgan. Ayniqsa *Tuta absoluta* zararkunandasi pomidor ekiniga kuchli ziyon yetkazdi. Kelgusida ilmiy tadqiqotlarimizni yanaxam kengaytirishni maqsad qildik.

ADABIYOTLAR:

1. X.X.Kimsanboyev, B.A.Sulaymonov, A.R.Anorboyev, A.A.Rustamov Entomologiya va fitopotologiya T-2017
2. X.X.Kimsanboyeva . R.Sh. O'Imasboyeva, Q.X. Xalilov Umumiy va qishloq xo'jaligi entomologiyasi T-2002
3. Sh.T.Xo'jayev, E.A.Xolmurodov Entomologiya, qishloq xo'jalik ekinlarini ximoya qilish va agrotoksikologiya asoslari T-2003
4. Sh.T.Xo'jayev O'simliklarni zararkunandalardan uyg'unlashgan ximoya qilishning zamonaviy usul va vositalari , Navro'z nashiryoti , T-2014.
5. Sh.N.Madixonova. M,K, Mirzitova , D.K Dehqonova, Osobennosti tomata.
6. A.Jumayeva, G.Abdullayeva , D.Dehqonova, Morphology, biology and measure of cotton bollworm ,2020
7. D.Dehqonova, M.Mirzaitova, Pomidor kuyasi (Tuta absoluta) bioekologiyasi va amaliy qarshi kurash tadbirlari. 2021
8. R.J. Jacobsan, C.Bass Tuta absoluta : Investigating resistance to key insecticides and seeking alternative IPM compatible products , Agricultural and Horticultural Development Board -2015.
9. P. Huermer , O. Karsholt . Gelechiidae , Microlepidoptera of Europe Vol.6 Apollo Books 2010.
10. Tuta absoluta (Tomato Leafminer) www.tuta absoluta.com 2019.
- 11 EAST FRUIT Пестициды для борьбы с томатной минирующей молью Tuta absoluta 2019
12. https://www.eppo.int 2011

УЎТ: 632.7.

ДАНАКЛИ МЕВА БОҒЛАРИДА ТАРҚАЛГАН ШИРАЛАРНИНГ АСОСИЙ ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ЗАРАРИ МЕЗОНИ

Торениязов Тилеўмурат Елмуратович, таянч докторант,
Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти.

Аннотация: Мақолада Қорақалпоғистон агробиоценозидаги данакли мева турларида тарқалган ширалар, тарқалган ареаллари, ривожланиш биоэкологияси, зарар келтириш мезонларини аниқлаш ва қарши кураш тадбирларини олиб бориш бўйича маълумотлар келтирилган.

Аннотация: В статье приведены сведения о распространении тлей в видах косточковых плодов в агробиоценозе Каракалпакстана, ареалы распространения, биоэкология развития, определение критерий вредоносности и проведении методов борьбы с ними.

Annotation: The article provides information on the spreading of aphids in types of stone fruits of the agrobiocenosis of Karakalpakstan, spreading area, developmental bioecology, identification of criteria for harm and conducting control measures.